

Красавіна В.В.
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та літератури
Вакула М.
студентка II курсу філологічного ф-ту, гр..УА-24
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка
м.Чернігів, Україна

МОТИВАЦІЯ ФІТОНІМІВ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ)

Лексико-семантична система мови базується на основі смислових відношень між лексичними одиницями та характері їх взаємодії. Найчастотнішими в лексиці є мотиваційні, епідигматичні, відношення. Мотивація – початкова й обов'язкова ланка творення слова і є основою для процесу називання. У площині теорії номінації традиційно мотивацію розглядають як характеристику внутрішньої форми слова, де мотиваційна ознака декларує внутрішню форму слова, але не розкриває при цьому всіх її необхідних сторін.

Дослідженню мотиваційних процесів у різних аспектах присвячені роботи вітчизняних і зарубіжних мовознавців, зокрема В.Апресяна, О.Блінової, О.Березович, Р.Будагова, Т.Вандіної, Ж.Варбот, І.Вихованця, С.Вербича, Р.Гжегорчикової, М.Голєва, М.Гоновської, К.Городенської, П.Гриценка, В.Жайворонка, А.Залізняка, О.Земської, Т.Кияка, Є. Карпіловської, О.Пересипкіної, І.Пузиніної, В. Русанівського, Н.Саннікової, О.Селіванової, О.Снітко, С.Толстої, І.Улуханова та ін., які ґрунтуються на теоретичних засадах В. фон Гумбольдта, Фердинанда де Соссюра та О.Потебні про внутрішню форму слова, мотивовані й немотивовані слова, національну специфіку мови, про особливості відображення в ній об'єктивної дійсності тощо.

Ономасіологічний підхід до мотивації передбачає з'ясування причинного зв'язку між словом і реалією, яку воно позначає, оскільки

називання будь-якого предмета чи явища – це результат пізнавальної діяльності людини.

Мета нашого дослідження — виявити мотиваційні ознаки, покладені в основу найменувань деяких фітонімів, і порівняти їх у слов'янській і германській групах мов, показати образне сприйняття представниками різних культур і носіями різних мов, виявити як універсальні, так і національно-специфічні риси, розкриваючи таким чином особливості національного бачення картини світу.

У національній картині світу значне місце посідають рослини. Попри однаковість реалій, кожен народ бачить і сприймає їх по-своєму: виділяє якусь суттєву для нього ознаку й робить її представником усього денотата. Саме мотиваційна ознака часто виступає основним фактором при номінації об'єкта. Ілюстративним матеріалом для нашого дослідження послужив найдавніший пласт лексики - фітоніми. З'ясовуємо їх номінативно-мотиваційні ознаки у зіставному аспекті на матеріалі української, англійської та німецької мов шляхом аналізу словникових дефініцій, побудови парафраз, буквального перекладу, етимологічного аналізу.

У носіїв різних мов часто виникають неоднакові асоціації при найменуванні однієї й тієї ж рослини.

Розгляньмо, наприклад, номінацію *підсніжник*. У Вікіпедії зазначено: «*Підсніжник звичайний, підсніжник білосніжний (Galanthus nivalis)*. Усі представники роду мають квітки білого забарвлення, що відображено в науковій назві *Galanthus* — з грецького *гала* (молоко), *антос* (квітка), «молочна квітка» ([КОЛІР](#) [КВІТІВ](#) цієї рослини нагадує [МОЛОКО](#))» [1]. Порівняймо, в українській – *підсніжник*, мотиваційна ознака прозора — «проростає під снігом», в англійській *snowdrop* (*snow* – сніг, *drop* – крапля) «снігова крапля», у німецькій - *Schneeglöckchen* (*Schnee* – сніг, *Glöckchen* – дзвоник, зменш.-пест.) «сніговий дзвіночок». В українській флороназва пов'язана з часом появи, а в германських – із формою.

Флороназва *маргаритка* (лат.*Bellis*) запозичена в українську із франц. мови «*marguerite*», куди потрапила із грецької. *margaritēs* «перлина», де дрібні білі дикі квіточки нагадували розсипані перли [2]. В англійській від староангл. *dægesege*, в якій *dægesege* - «денне око» [3]. Маргаритки розкриваються вранці і закриваються на ніч, пор., середньолат. назва квітки *solis oculus* - «сонячні очі». У багатьох країнах маргаритку називають "око дня". Щодо назви в німецькій, то *Gänseblümchen* походить від *Gans* «гусак» + *Blümchen* «квіти», тобто «гусячі квіти».

Флоронім *кульбаба* (народні найменування: *бабакуль*, *бабка*, *діди*, *вовчий зуб тощо*), (бот. лат.*Taraxacum officinale Wigg*) утворений від більш ранньої форми **кульбава* (звук [в] внаслідок асиміляції змінився на [б]), похідної від прасл. **kuľbava květka* - «квітка, здатна до загинання, округлості» [1]. Дехто вважає, що походження назви може бути пов'язане із праслов'янським дієсловом *кулитися*, тобто «зіщулюватися» [4]. Є й інші версії щодо походження фітоніма: рослина подібна до баби, підперезаної, наче куль, а «куль» – це особливість зв'язування, наприклад, стебел злакових рослин. У кульбаби, якщо придивитися, на куль схожа гола розширена верхівка квіткової стрілки (квітколоже), оточена загальною обгорткою з лінійно-ланцетних листочків [5]. В англ. *кульбаба* називається *dandelion*, що походить із французької «левиний зуб», порівняймо також у пізній латині *dēns leōnis*. Таку ж саму мотивацію зустрічаємо і в німецькій мові: *Löwenzahn* - [Löwe] (“лев”) + -n- + [Zahn] (“зуб”) [1].

Спостерігаємо випадки спільної мотивації. Візьмімо, наприклад, фітонім *соняшник* (лат. *Helianthus* — сонячна квітка, з грецької *helios* – сонце, *anthos* – квітка)» [1]. В англійців *sunflower* (*sun* – сонце, *flower* – квітка) – «сонячна квітка», у німців - *Sonnenblumen* (*Sonnen* – сонця (мн.), *blumen* – квіти) – «сонячні квіти». Асоціативна ознака однакова в українців, англійців і німців – пов'язана із сонячним світилом.

В українській номінація *жовтець* (лат. *Ranunculus*) асоціюється за кольором, як і в германських мовах. Порівняймо: в англ. *Buttercup*: *дрібна дика квітка з жовтим цвітом*. У нім. *Hahnenfuß* «півнячі лапки»- видова назва, а родове поняття *Butterblume*: *Butter* - вершкове масло, *blume* – квітка.

Народну назву *горицвіт* (лат. *Adonis vernalis*) рослина отримала за яскравий колір квіток, що скидаються на полум'я [6]. В англійців *fireflower*, у німців *Feuerblume*, в обох мовах означає «вогняна квітка». У народній етимології асоціативна ознака спільна.

Отже, аналіз досліджуваних фітонімів доводить, що вони мають виразну семантичну мотивованість, прозору внутрішню форму, створені внаслідок метафоричного перенесення за зовнішньою ознакою кольору, формою, добре знайомих людині тварин, предметів побуту, природніх явищ, пов'язані з періодом цвітіння, місцем зростання рослини тощо. Більшість розглянутих номінацій фітонімів в англійській та німецькій мовах мають спільну мотиваційну ознаку, яка рідко збігається за асоціаціями в українській, досить часто являють собою комбінацію різних за характером ознак інформативних компонентів. Можемо констатувати, що фітонімична лексика відображає особливості образного мислення народу, допомагає зрозуміти, які саме семантичні ознаки важливі для носіїв мовної свідомості при номінації понять, демонструє унікальність національного бачення картини світу.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія: вільна енциклопедія. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.mnemosyne.ru/flowers/flowers5.html> .
3. Електронний ресурс. – Режим доступу http://flower.onego.ru/other/other/bellis_1.html
4. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://znaniya.com/task/9273168#readmore>

5. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://kulbabska.com/news/terra-inkohnita/115-diti-sontsya-abo-roslini-z-miniatyurnimi-parashutikami>
6. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://po-teme.com.ua/ukranskij-yazyk/stati-z-ukrainskoji-movi/1334-pokhodzhennya-ukrajinskikh-nazv-kvitiv-i-trav.html>,

Список використаних лексикографічних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
2. Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 1: А–Г / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — К.: Наукова думка, 1982. – 632 с.
3. Словник наукових і народних назв лікарських рослин України [Текст] : [172 слов. ст.] : довідник/ Н.М. Гарбарець; М.О. Гарбарець; голов. ред. Б. Будний- Тернопіль : Навч. кн. - Богдан, 2012. - 80 с.
4. Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. – 22. Aufl. – Berlin; New York : de Gruyter, 1989. – 824 s.
- 5.